

Fai 'e Cheryl C. Lant

Ne Toki Tukuange mei he Palesitani Lahi 'o e Palaimeli

Ke Lava 'Etau Fānaú 'o Mamata ki he Fofonga 'o e Fakamo'uí

Ko hotau fatongia toputapu ia 'i he'etau hoko ko e ngaahi mātu'a mo e kau taki 'o e fānau to'u tangata kei tupu haké ke 'omai kinautolu ki he Fakamo'uí.

I he ngaahi ta'u kuo hili ne u ako'i ha kulupu 'o e kau taki 'a e nesilii ki he anga hono fai ha ki'i lēsoni nounou 'o e ongoongolelé ki he longai fānau ikí. Ne huki 'e ha taha 'o e kau taki ha'ane ki'i tamasii. Ne u pukepuke ha fakatātā 'o e Fakamo'uí 'i hoku nimá, pea ne u fakatātaai 'a e anga 'o e lea ki he fānau ikí, 'o u kamata talanoa 'o kau kia Sisū. Ne heheke hifo e ki'i tamasii mei he funga 'o 'ene fa'eé, lue mai kiate au, sio fakamama'u ki he fakatātaá mo ala ki Hono fofongá. 'I he taimi ko iá, ne u fehu'i ange leva, "Ko hai 'eni?" Ne malimali e ki'i tamasii mo ne tali mai, "Sisū."

Ne kei fu'u sīsii fai e ki'i tamasii ke ne lea 'aki hono hingoa 'o'oná, ka na'á ne fakatokanga'i mo 'ilo'i 'a e imisi mo e hingoa 'o e Fakamo'uí. 'I he'eku vakai ki he tali faka'ofa'ofá ni, ne u fakakaukau ai ki he folofola 'a e Fakamo'uí, "Fekumi ma'u ai pē ki he fofonga 'o e 'Eiki, koe'uhí ke mou ma'u 'i he fa'a kātaki 'a homou laumālié, pea te mou ma'u 'a e mo'ui ta'engata" (T&F 101:38).

'Oku 'uhinga ki he hā ke fekumi ki he fofonga 'o e Fakamo'uí? Ko hono mo'oní 'oku mahulu hake hono 'uhingá 'i he fakatokanga'i pē Hono taá. Ko e fakaafe 'a Kalaisi ke fekumi kiate Iá, ko ha fakaafe ia ke 'ilo'i ko hai Ia, me'a kuó Ne fai ma'atautolu pea mo ia kuó Ne kole mai ke tau faí. Ko e ha'u kia Kalaisi pea mamata ki Hono fofongá, 'oku toki hoko pē ia 'i he'etau ofi kiate Ia 'o fakafou 'i he'etau tuí mo 'etau ngāué. 'Oku

hoko ia 'i he'etau mo'ui kotoa. Ko ia, 'e founga fēfē ha'atau fekumi kiate Ia 'i he mo'ui ni kae lava ke tau mamata ki Hono fofongá 'i he mo'ui kaha'ú?

'Oku tau ma'u ha fakamatala 'i he 3 Nifai 'o kau ki ha kakai ne nau mamata tonu ki he fofonga 'o e Fakamo'uí 'i he mo'ui ni. Pea neongo he 'ikai ke tau mamata kiate Ia he taimi ni, mahalalo te tau lava 'o ako mei he me'a ne nau a'usiá. Hili e pekia 'a e Fakamo'uí, na'á Ne hā ki he kakai ko 'eni, ako'i kinautolu, mo faitāpuekina kinautolu. Pea na'e "hoko 'o pehē na'á ne fekau ke 'omi 'enau fānau ikí" (3 Nifai 17: 11).

Ko hotau fatongia toputapu ia 'i he'etau hoko ko e ngaahi mātu'a mo e kau taki 'o e fānau to'u tangata kei tupu haké, ke 'omai kinautolu ki he Fakamo'uí ke nau lava 'o mātā 'a Hono fofongá pea mo e fofonga 'o e Tāmai Hēvaní foki. 'I he'etau fai iá, 'oku tau 'omi ai foki mo kinautolu.

Ka u toe fehu'i atu, 'e anga fēfē ha'atau fakahoko 'eni, tautefito 'i ha māmani 'oku fonu he ngaahi fakatauvélé? 'I he 3 Nifai, na'e 'ofa e ngaahi mātu'a ki he 'Eiki. Ko e kakai tui kinautolu. Na'a nau tui ki he ngaahi mana na'e fakahoko 'e Sisū. Na'a nau 'ofa 'i he'enau fānau. Na'a nau 'omi kinautolu ke fanongo ki he folofola 'a e 'Eiki mo talangofua ki He'ene fekau ke 'omi 'a e fānau kiate Iá.

Hili hono 'omi e fānau, ne fekau 'e Kalaisi e ngaahi mātu'a ke nau tū'ulutui. Peá Ne fai kiate kinautolu 'a ia kuó Ne fai ma'atautolu hono kotoa. Na'á Ne hūfia kinautolu ki he Tāmai pea 'i He'ene fai iá, na'e pehē na'e "ma'ongo'onga mo faka'ofa lahi" 'a 'Ene lotú 'o 'ikai mafakamatala'i (3 Nifai 17:16). 'I he ha'u ki he Fakamo'uí, mo tali 'Ene Fakalelé, ne fakamālohia ai e ngaahi mātu'a ko 'eni ke nau fai 'a ia kotoa ne fie ma'u ke faí ke " 'omi" 'enau fānau.

Ko e taha 'o e ngaahi me'a ne kole 'e Kalaisi ki he ngaahi mātu'a ko 'eni ke faí, 'oku hā ia 'i he 3 Nifai 22:13: " 'E akonekina ho'o fānau kotoa pē 'e he 'Eiki; pea 'e lahi 'a e melino 'e ma'u 'e ho'o fānau."

Pea ko ia, hili e ngaahi me'a ne nau a'usia mo e Fakamo'uí, ne ako'i ai 'e he ngaahi mātu'a Nifai 'enau fānau 'o kau kiate Ia. Ne nau ako'i kinautolu ke 'ofa

ki he 'Eikí. Ne nau ako'i kiate kinautolu 'a 'Ene ongoongoleléi. Ne nau ako'i kiate kinautolu 'a e founga ke mo'ui 'aki iá. Ne nau ako'i lelei kinautolu pea na'e anga mā'oni'oni mo melino 'a e fonuá 'i ha ta'u 'e 200 (vakai, 4 Nifai 1:1–22).

Te u kole ke mou vakai atu kiate kinautolu 'oku mou 'ofa aí. Ko e me'a 'eni 'oku mahu'inga tahá—'a hotau ngaahi fāmilí. 'Oku ou fakapapau'i 'o laka hake 'i ha toe me'a, 'okú ke fie ma'u ke ta'engata ho fāmilí. Ko e fakamatala ko ia 'i he 3 Nifái, te ne lava 'o tokoni ke 'omi 'etau fānaú kiate Ia koe'uhí he 'okú Ne 'omi ha founga ke tau muimui ki ai. 'Uluakí, kuo pau ke tau 'ofa ki he 'Eikí 'aki 'a e kotoa hotau lotó pea kuo pau ke tau 'ofa 'i he'etau fānaú. Uá, kuo pau ke tau hoko ko ha fa'ifa'itaki'anga mo'ui taau kiate kinautolu 'aki 'etau fekumi ma'u pē ki he 'Eikí mo fāifeinga ke mo'ui 'aki 'a e ongoongoleléi. Tolú, kuo pau ke tau ako'i ki he'etau fānaú 'a e ongoongoleléi mo e anga hono mo'ui 'aki 'a hono ngaahi akonakí.

Ko e muimui ko ia ki he sipinga ko-'eni ke 'omi 'etau fānaú ki he Fakamo'uí, ko ha founga ngāue ia. Tau toe vakai angé ki he foungá. 'Uluakí kuo pau ke tau ako ke 'ofa ki he 'Eikí mo hotau ngaahi fāmilí. 'Oku fie ma'u ki ai ha taimi, taukei mo e tui. 'Oku fie ma'u ki ai mo e ngāue tokoni ta'esiokitá. Pea 'i he'etau fonu 'i he 'ofa 'a e 'Eikí, te tau

lava ai 'o 'ofa. Mahalo pē te Ne tutulu he me'a 'oku tau faí, ka 'okú Ne 'ofa 'iate kinautolu pea 'okú Ne 'i ai ma'u pē ke tokoni'i kinautolu. Ko e founga ia kuo pau ke tau ako ke 'ofa 'aki ki he'etau fānaú.

Uá, kuo pau ke tau hoko ko e kau fa'ifa'itaki'anga mo'ui taau. Ko ha founga ngāue foki mo 'eni. Kapau 'oku tau fie ma'u ke omi 'etau fānaú kia Kalaisi 'o mātā Hono fofongá, 'oku mahu'inga ke tau feinga foki ke tau mamata mo kinautolu ki ai. 'Oku totonu ke tau 'ilo 'a e halá ke tau fakahinohino'i ange kiate kinautolu. Kuo pau ke tau fokotu'utu'u ke maau 'etau mo'ui ke mamata ki ai 'etau fānaú pea nau muimui ai. Mahalo te tau fehu'i: "Ko e hā e me'a 'oku vakai ki ai e fānaú 'i he taimi 'oku nau vakai mai ai ki hoku matá? 'Oku nau mamata nai ki he tatau 'o e Fakamo'uí 'i hoku matá, 'i he'eku tō'ongá?"

Manatu'i, he 'ikai ha taha ia 'iate kinautolu ko ha fa'ifa'itaki'anga haohaoa ki he'etau fānaú, ka te tau lava 'o hoko ko e mātū'a mo ha kau taki mo'ui taau. Ko 'etau fāifeinga ko ia ki he mo'ui tāu, ko ha fa'ifa'itaki'anga pē ia 'iate ia pē. Mahalo pē te tau ongo'i 'oku 'ikai ke tau lavame'a he taimi 'e ni'ihí, ka te tau lava pē 'o hoko atu e feingá. 'E lava 'o fakamālohia kinautolu ke tau hangē ko Iá 'i he'etau ngāue fakataha mo fakafou 'i he 'Eikí. Te tau lava 'o fai 'a e me'a 'oku fie ma'u ke tau faí.

Ko hono tolú, 'oku tau hokohoko atu hono 'omi 'etau fānaú ki he Fakamo'uí 'i hono ako'i kinautolu ki he ngaahi mo'oni 'o e ongoongoleléi mei he folofolá mo e kau palōfitá, pea 'i hono tokoni'i kinautolu ke nau ongo'i mo fakatokanga'i 'a e Laumālié. Na'a mo e fānau kei ikí 'oku mahino kiate kinautolu pea nau tali 'a e ngaahi me'a 'oku natula ta'engatá. 'Oku nau 'ofa 'i he folofolá mo e palōfitá. 'Oku fakanatula pē 'enua fie ma'u ke nau leléi. 'Oku 'atautolu leva ke tokoni'i kinautolu ke nau faka'ata'atā honau fehokotaki'anga mo e langí. 'Oku 'atautolu ke malu'i kinautolu mei he ngaahi tākiekina te ne tohoaki'i kinautolu mei he Laumālié. 'Oku tau lava 'o ma'u ha tokoni mo ha fakahinohino 'i he folofolá. 'E lava ke tau ako'i 'etau fānaú ke nau fekumi ai ki he'enua ngaahi talí. 'Oku tau lava ke ako'i 'a e ngaahi tefito'i mo'oni totonú ki he'etau fānaú mo tokoni ke nau faka'aonga'i 'a e ngaahi tefito'i mo'oni ko iá 'i he'enua mo'ui. 'Oku tau lava 'o tataki kinautolu ki he Laumālié ke nau lava 'o ma'u 'enua fakamo'oni pē 'anautolu ki he ngaahi mo'oni 'oku nau ako ki aí. 'E lava ke tau tokoni'i kinautolu ke nau 'ilo'i e fiefia 'o hono mo'ui 'aki e ongoongoleléi. 'E langa ai heni ha fakava'e mālohi 'o e tuí mo e talangofuá 'i he'enua mo'ui 'a ia te ne fakamālohia kinautolú.

Sai, 'oku 'ikai ke faingofua 'eni. 'Oku pehē 'e he fakamatala 'a e kau Nifái, na'e nofo melino e ngaahi fāmilí ko iá he ta'u 'e 200. Ka ko e mo'oni ne fie ma'u ki ai ha ngāue lahi. 'Oku fie ma'u ki ai ha ngāue mālohi mo e kātaki mo e tui ka 'oku 'ikai ha me'a 'e toe mahu'inga ange pe ko ha lavame'a 'e ongo ange. Pea 'e tokoni'i kinautolu 'e he 'Eikí, he 'okú Ne 'ofa 'i he fānaú ni 'o laka ange ia 'i he'etau 'ofa. 'Okú Ne 'ofa 'iate kinautolu pea te Ne tāpuaki'i 'a kinautolu.

Te ke manatu'i na'a Ne tāpuaki'i fakatāutaha 'a e fānau Nifái, mo lotua kinautolu (vakai, 3 Nifai 17:14–17, 21). Pea "folofola ia ki he kakai 'o pehē ange kiate kinautolu: Vakai ki ho'omou fānau ikí."

"Pea 'i he'enua hanga atu ke vakai na'a nau tangaki hake honau matá ki he langí, 'o nau mamata ki he matangaki 'a

e langí, pea na'a nau vakai ki he kau 'āngeló 'oku nau 'alu hifo mei he langí 'o hangē 'oku nau 'i he lotolotonga 'o e afi; pea nau 'alu hifo 'o takatakai 'a e fānau iiki ko íá, pea na'e takatakai 'a kinautolu 'aki 'a e afi; pea na'e tauhi 'a kinautolu 'e he kau 'āngeló" (3 Nifai 17:23–24).

'E a'usia fēfē 'e he'etau fānaú ha ngaahi tāpuaki pehē 'i he ngaahi 'ahó ni? Na'e pehē 'e 'Eletā M. Lāsolo Palati: " 'Oku mahino ko kitautolu kotoa pē kuo tuku mai ki ai ha fānau mahu'ingá, kuo foaki mai kiate kitautolu ha langa tauhi toputapu mo faka'e'i'eiki, he ko kitautolu kuo fili 'e he 'Otuá ke tau 'ākilotoa 'a e fānau 'o e 'aho ní 'aki 'a e 'ofa mo e afi 'o e tuí, pea ke nau 'ilo'i honau tu'unga totonú" ("Behold Your Little Ones," *Tambuli*, Oct. 1994, 40).

'E kāinga, ko e kau 'āngelo kitautolu ne fekau'i mai 'e he Tāmai Hēvaní he 'ahó ni ke tāpuaki 'a e fānaú, pea te tau lava 'o tokoni'i kinautolu ke 'i ai ha 'aho kuo nau mamata ai ki he fofonga 'o e Fakamo'uí 'i he'etau ako'i ange 'a e ngaahi tefito'i mo'oni 'o e ongoongoleléi pea fakafonu hotau ngaahi 'apí 'aki 'a e fiefia 'i hono mo'ui 'aki kinautolú. Te tau lava 'o omi fakataha ke 'ilo'i Ia. 'Oku tau lava 'o ongo'i 'Ene 'ofá mo 'Ene ngaahi tāpuaki. Pea te tau lava 'o foki ki he 'ao 'o e Tāmai Hēvaní 'o fakafou 'iate Ia. 'Oku tau fai 'eni' he 'oku tau loto ke talangofua, angatonu, mo faivelenga 'i he muimui ki He'ene ngaahi akonaki.

"Ko e mo'oni 'oku folofola pehēni 'e he 'Eikí: 'E hoko 'o pehē ko e tangata kotoa pē 'e lí'aki 'ene ngaahi angahalá pea ha'u kiate au, 'o ui ki hoku hingoá, pea talangofua ki hoku le'ó, mo tauhi 'eku ngaahi fekaú, te ne mamata ki hoku matá pea 'ilo'i 'oku ou 'i ai" (T&F 93:1).

'E kāinga, 'oku ou 'ilo 'oku mo'ui 'a e 'Otuá, ko Sīsū Kalaisi 'a Hono 'Aló, ko hotau Fakamo'uí mo e Huhu'i. Kuó Ne fakafe'i kitautolu ke tau omi kiate Ia pea fekau'i mai ke tau 'omi 'etau fānaú, ke tau lava 'o mamata fakataha ki Hono fofongá pea nofo mo Ia mo 'etau Tāmai Hēvaní 'o ta'engata. Ko 'eku lotú ia ke tau ngāue kotoa ke ma'u 'a e tāpuaki ma'ongo'ongá ni, 'i he huafa 'o Sīsū Kalaisi, 'ēmeni. ■

Fai 'e 'Eletā Quentin L. Cook

'O e Kōlomu 'o e Kau 'Aposetolo 'e Toko Hongofulu Mā Uá

'Oku Tau Muimui 'ia Sīsū Kalaisi

'Oku tau fiefia he 'ahó ni 'i he me'a kotoa pē kuo fai 'e he Fakamo'uí ma'atautolú. Kuó Ne fai ia ke tau takitaba malava 'o ma'u ai hotau fakamo'uí mo hotau bakeaki'i.

Ko ha fatongia mahu'inga ke lea ki māmani he Sāpate Toetu'ú ki he Kāingalotu 'o e Siasí 'oku nau 'ofa 'i hotau 'Eiki mo e Fakamo'ui ko Sīsū Kalaisi. 'Oku tau fakamanatu he pongipongi ni 'Ene ikuna'i e maté. 'Oku tau tukuloto'i e mahino mo e loto hounga'ia mo'oni 'i he feilaulau huhu'i loto-fiemālie 'a e Fakamo'uí ma'atautolú. Ko 'Ene tali ko ia e finangalo 'o 'Ene Tāmai ko ha ikuna'i kāfakafa ia 'o e maté pea ko ha me'a ia 'oku taukakapa ange 'i he hisitōliá. 'Oku hounga e faingamālie ke u lea ai 'o kau ki he muimui ki he Fakamo'uí.

'Oku mahu'inga fau pea 'ikai mafakamatala'i e ongo 'aho faka'osi 'o e ngāue

'a e Fakamo'uí 'i māmani ki mu'a Hono Tutukí. Ko e me'a mahu'inga taha ki hotau iku'anga ta'engatá ne hoko ia he Tu'apulelulú pea toki Falaite ne tutuki ai 'a Kalaisi. Ne kamata he efiafi Tu'apulelulú e 'Ohomohe Faka'osí, 'a e kátoanga 'o e Lakaatú, ko e "fokotu'u 'o ha fakamanatu 'o hono fakahaofi 'o 'Isileli mei he nofo pōpulá."¹ Ne kamata e ngaahi ouau, tokāteline mahu'inga mo ma'ongo'ongá 'i he 'Ohomohe Faka'osí. Te u lea ki ha tolu. 'Uluaki, ne tomu'a fakahoko 'e he 'Eikí e ouau 'o e sākalamēnití. Na'á Ne to'o e maá, pakipaki, tāpuaki'i, pea tufaki ki He'ene kau ākongá mo pehē, "Ko hoku sinó 'eni 'a ia kuo foaki koe'uhí ko kimoutolu: fai 'eni 'i he fakamanatu kiate au."² Na'e kamata heni e sākalamēnití. Uá, ne lahi 'Ene fakamamafa'i e ngaahi tokāteline 'oku ako'i ko e 'ofá ko ha tefito'i mo'oni tu'ukimu'a. Na'á Ne pehē, "I he me'a ni 'e 'ilo ai 'e he kakai kotoa pē ko 'eku kau ākongá 'a kimoutolu, 'o kapau te mou fe'ofa'aki."³ Tolú, 'oku 'i he taukapo pe fakahinohino 'a Kalaisi 'a e hoko e "Laumālie Mā'oni'oni na'e tala'ofa'aki ki he kau 'aposetoló" ko ha toe Fakafiemālie.⁴

Hili íá, ne fakahoko 'e he Fakamo'uí

